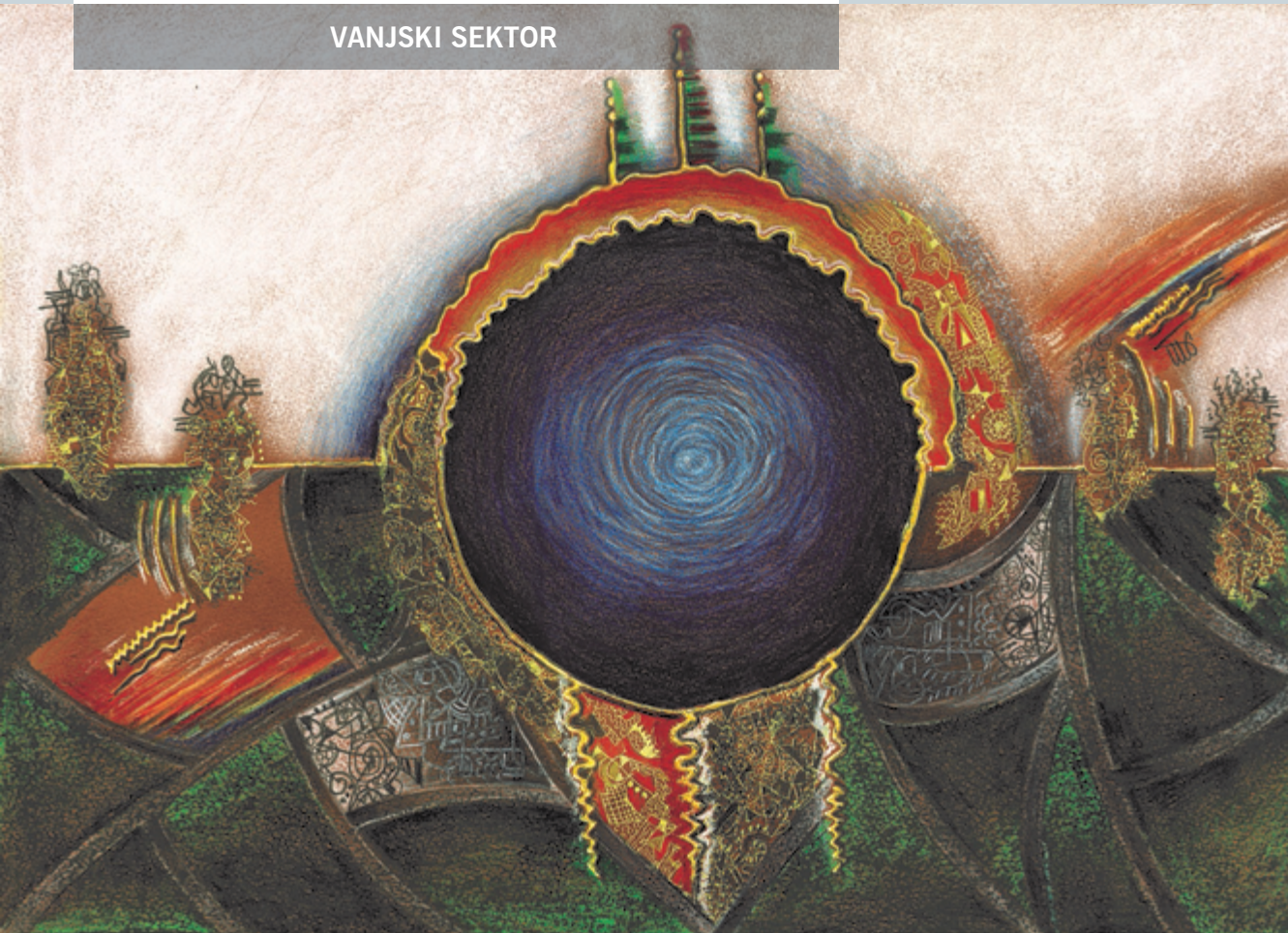

ZAPADNI BALKAN REDOVNI EKONOMSKI IZVJEŠTAJ
br.17 | proljeće 2020.

Ekonomski i socijalni uticaj COVID-19

VANJSKI SEKTOR

“Ti i ja” autor Tanja Burzanović (Crna Gora)

RER br. 17 je zbirka bilješki o ekonomskom i socijalnom uticaju COVID-19 koje je objavljen u tri dijela. Prvi dio je objavljen 29. aprila i fokusiran je na makroekonomski uticaj COVID-19. Drugi dio je objavljen 29. maja i pokazuje kako se makroekonomski uticaj odražava na ljude u regiji. Treći dio se fokusira na specifična područja ekonomske politike - fiskalni, vanjski i finansijski sektor - te krizni uticaj na privatni sektor na osnovu izvještavanja firmi.

Povećanje vanjskog disbalansa u zemljama Zapadnog Balkana, ali u različitom obimu¹

- Strukture trgovine zemalja Zapadnog Balkana će biti pogođene kombinacijom šoka na strani ponude, u velikoj mjeri putem globalnih lanaca vrijednosti (GVC) i na strani potražnje, zbog recesije kod glavnih trgovinskih partnera.
- Razlike u strukturi trgovine će uticati na efekat usporavanja trgovine.
- Albanija, Kosovo i Crna Gora će vjerovatno zabilježiti povećanje deficita tekućeg računa (CAD), uglavnom zbog velikog oslanjanja na izvoz usluga vezanih za turizam.
- Bosna i Hercegovina (BiH), Sjeverna Makedonija i Srbija su više integrirane u GVC i uglavnom će biti pogođene nižim izvozom roba.
- Trgovinske politike, poput smanjenja carina, i druge mjere za olakšanje prelaska granice, će biti od ključnog značaja za ublažavanje neposrednih poremećaja uzrokovanih pandemijom i za olakšanje oporavka.

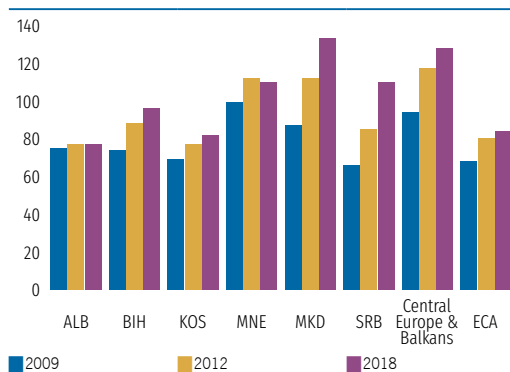
Razlike u strukturi trgovine će uticati na efekat usporavanja trgovine

Pojava COVID-19 je u početku dovela do poremećaja trgovine putem globalnih lanaca vrijednosti (GVC), ali kombinirani šok potražnje i ponude sada dovodi do snažnijeg uticaja na trgovinu sveukupnim robama i uslugama. Zatvaranje međunarodnih granica je poremetilo globalne trgovinske tokove, a mjere suzbijanja pandemije su oslabile potražnju – oba razloga su dovela do ogromnih problema u turizmu. Obim ekonomskog poremećaja, i posljedično usporavanje trgovine, će zavisiti od toga kakvi će biti zdravstveni uticaji i koliko će biti dobre mjere za izravnavanje krivulje zaraze i koliko će biti efektivne ostale politike odgovora na pandemiju. Na osnovu postojećih informacija i procjena podataka za vanjski sektor na Zapadnom Balkanu u 2020., čini se da što zemlja više zavisi od turizma i pratećih usluga, kao što su transport,

naročito zračni, i ugostiteljstvo, biće snažnije pogođena – međutim, ni zemlje koje se više oslanjaju na trgovinu robama, poput auto-dijelova, industrijskih roba i baznih metala, neće biti puno manje pogođene.

Stoga, COVID-19 kriza potkopava pozitivne rezultate trgovinskih integracija, koje su zemlje Zapadnog Balkana ostvarile posljednjih godina. Trgovina u posljednje vrijeme daje veći doprinos svim ekonomijama Zapadnog Balkana, kako one postaju otvorenije za trgovinu.

Slika 1. Indeks otvorenosti trgovine

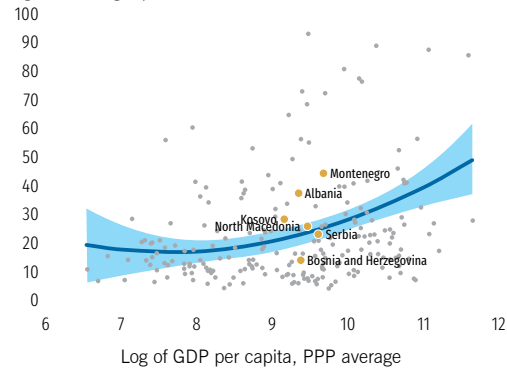
Izvor: Indikatori svjetskog razvoja (WDI)

¹ Ovu notu pripremili su Sandra Hlivnjak, Bojan Shimbov i Aleksandar Stojanov. Svoj doprinos dali su takođe i Marc Schiffbauer, Edith Kikoni, Jasmin Chakeri, Enrique Blanco Armas i Gallina Vincelette.

Slika 2. Otvorenost trgovine: Usluge i robe, 2014–18.

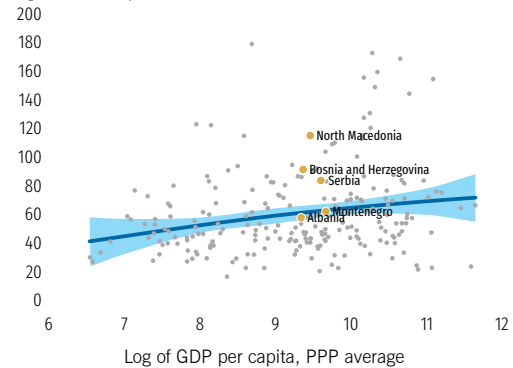
A. Usluge

Trgovina usluga, procenat BDP-a

B. Robe

Trgovina roba, procenat BDP-a

Izvor: WDI i kalkulacije osoblja Svjetske banke.

Obzirom da sve zemlje regije kontinuirano šire svoje trgovinske odnose, njihova otvorenost za trgovinu je iznad prosjeka regije Evrope i centralne Azije (ECA), ali još uvijek ispod prosjeka zemalja srednje Evrope i Baltika, iako ovdje Sjeverna Makedonija i Srbija zadovoljavaju taj standard (Slika 1).

Različiti izvori rasta trgovine robama i uslugama će odrediti veličinu uticaja po pojedinim zemljama, gdje se javljaju dvije grupe. U Albaniji, Crnoj Gori i na Kosovu, trgovina uslugama ima mnogo veću ulogu (Slika 2A), u velikoj mjeri zbog značaja turizma i pratećih usluga u njihovim ekonomijama. Njihova trgovinska integracija je veća nego što bi ukazivala veličina njihove ekonomije, jer je u tim zemljama trgovina uslugama ili veća od trgovine robama (Albanija) ili doprinosi znatno više sveukupnoj otvorenosti trgovine (Crna Gora i Kosovo), ali vjerovatno je da će panedmija u sve te tri zemlje predstavljati značajan negativan faktor, obzirom da smanjenje turizma smanjuje izvoz usluga. Štaviše, aktivnosti u drugim uslugama, naročito prehrana, zabava i maloprodaja, će se takođe smanjiti. Svi ti negativni efekti će biti nadopunjeni vremenskim periodom krize – upravo u vrijeme početka pripreme za

turističku sezonu – tako da će značajan iznos investicija u turizam takođe biti izgubljen.

U drugu grupu spadaju BiH, Sjeverna Makedonija i Srbija (Slika 2B), gdje je integracija trgovine robama istaknutija. Njihova je trgovina postala dosta otvorenija kroz širenje trgovine robama, kako su im se ekonomije više integrirale u GVC. Poremećaj lanaca snabdijevanja zbog usporavanja proizvodnje u Kini, Evropi i SAD-u, i globalni pad zbirne potražnje uzrokovan ekonomskim padom, će biti glavni kanali prenosa na te zemlje.

Negativni efekti trgovine će biti nadopunjeni očekivanim velikim usporavanjem u EU, obzirom da projekcije rasta realnog BDP-a za 2020. iznose -7,1 procenat (MMF WEO april 2020.). EU je daleko najveći trgovinski partner Zapadnog Balkana. Obzirom da su sve zemlje Zapadnog Balkana snažno integrirane s ekonomijama EU kroz gustu mrežu trgovine, kako poluproizvoda i finalnih roba, tako i usluga, dijelom kroz GVC, one su osjetljive na svaki poremećaj tamo. Skoro 70 procenata izvoza Zapadnog Balkana ide u EU, koja je istovremeno i izvor skoro 60 procenata njihovog uvoza. Trgovinski sporazumi između EU i zemalja regije su pojačali trgovinsku integraciju kroz GVC.

Sjeverna Makedonija, Srbija, i u manjoj mjeri, BiH su bolje integrirane u GVC

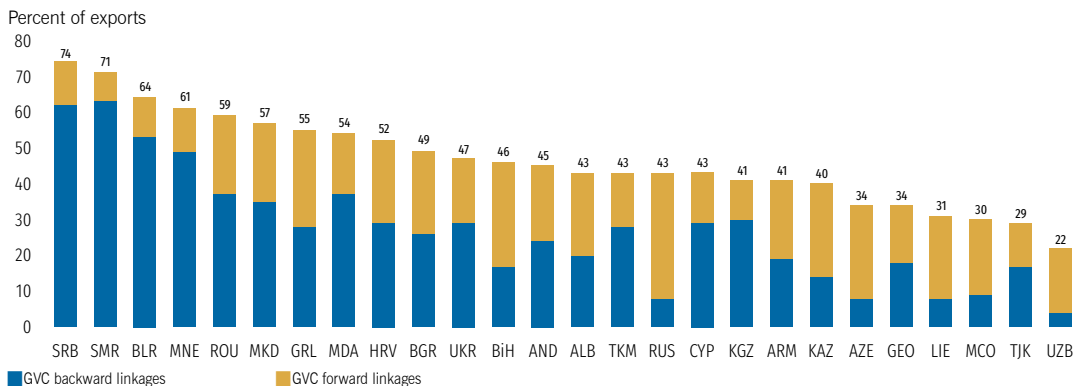
Jedan način kako pandemija dovodi do poremećaja ekonomske aktivnosti je kroz GVC, čime se mogu povećati efekti šokova na trgovinu, proizvodnju i finansijska tržišta u zemljama. Obzirom da trgovina koja se odvija kroz GVC u velikoj mjeri zavisi od pravovremene isporuke kritičnih uvoznih komponenti, ona je naročito ugrožena poremećajem snabdijevanja zbog regionalnih karantina, zatvaranja proizvodnih pogona i graničnih kontrola. Stoga su negativni efekti usporavanja trgovine povećani za proizvođače poluproizvoda koji idu kroz GVC, jer oni moraju prelaziti granice nekoliko puta, dok se ne dobije finalni proizvod.

Većina zemalja Zapadnog Balkana je integrirana u GVC kroz veze unazad (Slika 3). Izvještaj o svjetskom razvoju za 2020. pokazuje da zemlje koje su specijalizirane za preradu, poput Srbije, BiH i Sjeverne Makeodnije uglavnom ostvaruju integraciju u GVC kroz veze unazad prema globalnoj ekonomiji: njihov izvoz, poput auto-dijelova ili elektronike, zahtijeva značajnu količinu dijelova uvezenih iz inostranstva. Te su zemlje podložnije šokovima na strani ponude.

Za razliku od toga, šokovi na strani potražnje više osjete zemlje koje zavise od veza unaprijed, kao što su izvoznici proizvoda, koji bilježe pad potražnje od proizvodnih centara, kad reagiraju na pad izvoza finalnih roba koje proizvode. Kako su do sada trgovina i industrijska proizvodnja najviše smanjene u zemljama koje imaju snažne veze unaprijed, ukazujući da je faktor potražnje u ekonomskom šoku COVID-19 teži od faktora ponude, što u određenoj mjeri štiti zemlje Zapadnog Balkana.

Od šest zemalja Zapadnog Balkana, obzirom na strukturu njihovih ekonomija, BiH, Sjeverna Makedonija i Srbija su integrirane u GVC više od ostalih. Na primjer, trgovina poluproizvodima industrijskih roba vezana za GVC (Slika 3) čini preko 50 procenata ukupne trgovine robama u Sjevernoj Makedoniji (preko 25 procenata BDP-a), a u Srbiji iznosi 40 procenata (oko 14 procenata BDP-a). U oba slučaja se oko 2/3 te trgovine odvija sa zemljama EU, naročito Njemačkom, Italijom i Ujedinjenim Kraljevstvom, kao dio regionalnog evropskog lanca vrijednosti (Slika 4). EU je regija koja je najviše pogođena pandemijom, a proizvodni pogoni u tim zemljama su zatvoreni i to će imati uticaja i na uvoz industrijskih dijelova i komponenti i

Slika 3. GVC veze unazad ili unaprijed, Zapadni Balkan i druge ECA zemlje, procenat izvoza

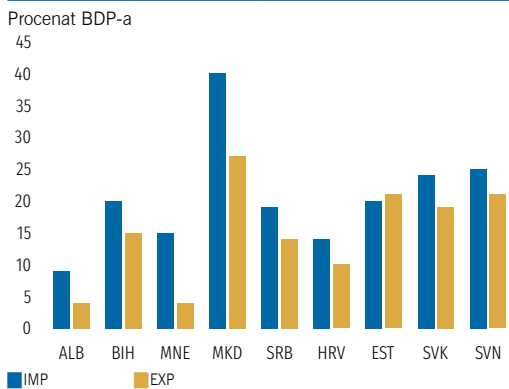

Izvor: Eora i kalkulacije osoblja Svjetske banke.

posljedično na izvoz roba iz zemalja Zapadnog Balkana.

Izvoz preradevina vezan za regionalne lance vrijednosti će vjerovatno biti najviše pogođen. Veliko usporavanje koje se projicira za EU će pogoditi zemlje koje imaju značajno učešće u regionalnim lancima vrijednosti, naročito Srbiju, Sjevernu Makedoniju i BiH

Slika 4. Trgovina industrijskim poluproizvodima, procenat BDP-a

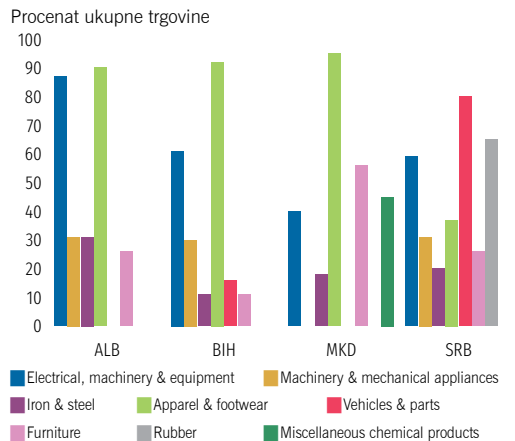
Izvor: UN Comtrade i kalkulacije osoblja Svjetske banke.

putem kanala trgovine robama. Prerađivački sektor će biti naročito pogođen (1) poremećajima snabdijevanja koji onemogućavaju proizvodnju; (2) uticajima na lanac snabdijevanja, što će povećati direktan šok ponude za zemlje koje su manje pogođene; i (3) poremećajem potražnje zbog pada zbirne potražnje (tj. recesije), odnosno odgađanja kupovine od strane potrošača i investicija od strane firmi, dok ne vide šta će se dalje dešavati. Najteže će biti pogođeni sektori koji su najviše integrirani GVC s Evropom, putem trgovine preradevinama, kao što su oni koji proizvode električne mašine i opremu, mehanizaciju i mehaničke uređaje, automobile, željezo i čelik, namještaj i tekstil, te odjeću i obuću (Slika 5). Na primjer, Volkswagen, Audi, Peugeot, Ford i drugi veliki proizvođači su sredinom marta zaustavili proizvodnju u Evropi, što je smanjilo potražnju

za auto-dijelovima i komponentama koji se proizvode na Zapadnom Balkanu. Nadalje, izvoz elektroničkih ploča iz Sjeverne Makedonije, od čega 89 procenata ide u Njemačku, izvoz metala iz BiH (u velikoj mjeri namijenjen automobilskoj industriji) i namještaja; i izvoz mašina i mehaničkih dijelova, gume i plastike i namještaja iz Srbije sada bilježi poremećaje lanca snabdijevanja i pad potražnje za njihovim proizvodima. Konačno, sve zemlje Zapadnog Balkana će biti pogođene i time što izvoz finalnih proizvoda u velikoj mjeri zavisi od italijanskog tržišta, koje je u Evropi najviše pogođeno.

Veliki pad izvoza roba iz BiH, Sjeverne Makedonije i Srbije je ublažen sličnim padom njihovog uvoza, što je odraz relativno male domaće dodatne vrijednosti u izvozu iz ove regije.

Slika 5. Izvoz izabranih preradevina, procenat ukupne trgovine

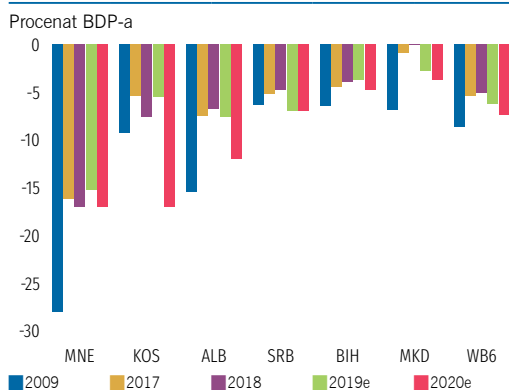
Izvor: Podaci Eurostat ComExt i kalkulacije osoblja Svjetske banke.

Iako će ove tri ekonomije biti snažno pogođene krizom, negativni efekat na njihovu vanjsku poziciju može biti nešto manji nego u ostalim zemljama regije, jer će im se smanjiti i uvoz, obzirom da one u velikoj mjeri uvoze za izvoz i oporavak bi im trebao biti lakši kad se proizvodnja ponovo pokrene i GVC, naročito u EU, bude ponovo u funkciji.

Vanjski disbalans će se više povećati u Albaniji, na Kosovu i u Crnoj Gori koje se više oslanjaju na izvoz usluga turizma

Projicira se da će Albanija, Kosovo i Crna Gora zabilježiti najveće povećanje deficita tekućeg računa zbog njihove snažne zavisnosti od izvoza usluga vezanih za turizam (Slika 6). Albanija će biti najviše pogođena uz procjene da će CAD (deficit tekućeg računa) dostići 12 procenata BDP-a u 2020., što je 4,3 pp više nego u 2019. Uzrok tome će biti ne samo manja zarada od turizma i posljedice zemljotresa, već i manji izvoz eksploatacijske i prerađivačke industrije. Od svih zemalja Zapadnog Balkana, Albanija je najviše vezana za Italiju, u koju ide više od pola albanskog izvoza. Kosovski CAD će se pogoršati zbog manjeg izvoza usluga za dijasporu i manjih doznaka, a Crna Gora je naročito pogođena padom turizma, koji čini preko 20 procenata njenog BDP-a. Obzirom na veze s regionalnim GVC-om, povećanje CAD-a Srbije, Sjeverne Makedonije i BiH će biti nešto manje, obzirom da će pad njihovog izvoza dijelom biti kompenziran padom uvoza, jer te zemlje u velikoj mjeri uvoze za izvoz, kao dio njihovog učešća u GVC-u.

Slika 6. Bilansi tekućeg računa, 2009–20. procjena, procenat BDP-a

Izvor: Nacionalni organi i kalkulacije osoblja Svjetske banke.

Procjenjuje se da će se sveukupni CAD regije u cjelini povećati sa 6,2 procenta u 2019. na 7,4 procenata u 2020.

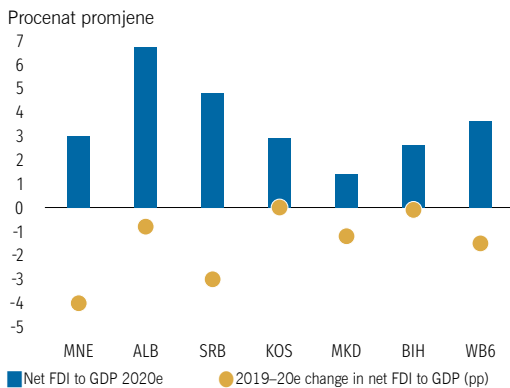
Očekivani pad doznaka, kao posljedica COVID-19 krize će povećati pritisak na CAD uzrokovan manjim izvozom. Za većinu zemalja Zapadnog Balkana, doznake su bitan izvor finansiranja trgovinskog deficita. S prosjekom od 6,1 procenat BDP-a tokom prethodnih pet godina, njihov doprinos u većini zemalja regije je bio značajan. Nije vjerovatno da će se taj trend nastaviti u 2020.: Ekonomije Austrije, Njemačke, Grčke, Italije i Švicarske, primarni izvori doznaka, su sve pogođene COVID-19 krizom. Emigranti koji su izgubili posao, stoga, ne mogu slati novac kući, a oni koji su zadržali posao, zarađuju manje jer im je skraćeno radno vrijeme. Procjenjuje se da će u 2020. doznake u regiji biti manje za 0,5 procenata BDP-a, što će imati teške posljedice, jer ih primaju obično najugroženiji, pa će imati manje za potrošnju. Procjenjuje se da će se doznake u BiH, na Kosovu i u Srbiji smanjiti čak i više, za 0,8 do 1,1 procenat BDP-a.

Očekuje se da će FDI (direktne strane investicije) u 2020. biti za 1,5 pp manje nego u 2019., što će uticati na mogućnost zemalja da finansiraju CAD (Slika 7). Dok se šok na strani ponude za trgovinu i GVC može prevazići kako se mjere suzbijanja zaraze u Evropi budu ukidale, efekti na poremećaje na strani potražnje će biti trajniji. Većina FDI u regiji je išla u automobilsku industriju, industriju baznih metala, električnu opremu i turizam – globalno najteže pogođene sektore. Stoga će kompanije koje posluju u tim sektorima vjerovatno odgađati odluke o ulaganju, obzirom na smanjenje njihove zarade zbog manje potražnje.

Prema UNCTAD-u, očekuje se da će se u 2020. globalni priliv FDI smanjiti za 5 do 15 procenata, na najniži nivo od 2008-09. Ni Zapadni Balkan nije izuzetak: Očekuje se prosječni pad FDI s 5,1 procenat BDP-a u 2019. na 3,6 procenata u 2020. – najniži nivo od 2005. Najveći pad u odnosu na 2019. se očekuje u Crnoj Gori (4 pp), Srbiji (3 pp) i Sjevernoj Makedoniji (1,2 pp). U Albaniji i BiH se očekuje dosta manji pad, a na Kosovu se ne očekuje da će doći do pada. Ipak, kako se uslovi na tržištima kapitala već pooštravaju, ne smije se isključiti dalje smanjenje povjerenje investitora. Pogoršanje pandemije bi moglo dalje povećati odliv kapitala s tržišta u nastanku, kao što su zemlje Zapadnog Balkana i usporiti investicije, što predstavlja ozbiljnu prijetnju po Crnu Goru, Albaniju i Srbiju, koje se oslanjaju na FDI za finansiranje svojih velikih CAD-ova.

Biće potrebno ozbiljno posvetiti pažnju platnom bilansu da se uravnoteži rastući trgovinski deficit uz niže FDI. Prethodnih godina su rastuće FDI finansirale CAD u regiji, a u sadašnjim uslovima smanjenja FDI, finansiranje CAD-a će se trebati dopuniti drugim izvorima.

Slika 7. Omjer neto FDI i BDP-a, promjena procenata

Izvor: Nacionalni organi i kalkulacije osoblja Svjetske banke.

Kako se zemlje budu okretale sve većem finansiranju iz međunarodnih izvora, u velikoj mjeri od međunarodnih finansijskih institucija (naročito EC, MMF i Svjetska banka), to će s jedne strane olakšati pritisak na CAD, ali će s druge strane imati posljedice po sveukupan vanjski dug, a naročito vladin javni dug. U 2020. je javni dug svih zemalja Zapadnog Balkana veće porastao: u prosjeku se očekuje povećanje njihovog javnog vanjskog duga za 4,7 pp BDP-a. Najveće povećanje se očekuje u Srbiji, 5,8 pp, i Crnoj Gori, oko 5,1 pp; raspon za ostale se kreće od 3,6 do 4,9 pp BDP-a.

Pristup slobodnoj trgovini roba i usluga će biti neophodan za ograničavanje neposrednog uticaja pandemije i olakšanje oporavka

Zemlje Zapadnog Balkana su već pokrenule aktivnosti na smanjenju poremećaja transporta i trgovine robama, kad je CEFTA -in Sekretarijat usvojilo koncept zelene trake. Taj se koncept počeo primjenjivati 13. aprila 2020., na određenim graničnim prelazima koji ispunjavaju određene uslove: Kako je Sekretarijat najavio zelena traka je otvorena za svu robu i promet će se odvijati 24/7. Izabrani su oni granični prelazi gdje se carinske i ostale procedure mogu provesti najefikasnije. Prioritet je dat osnovnim prehrambenim proizvodima, stočnoj hrani i medicinskim proizvodima, kako je definirala Svjetska carinska organizacija. Lista osnovnih roba se može proširivati i mijenjati, a mogu se dodavati i drugi granični prelazi kad ispune uslove. Koristi se Sistem elektronske razmjene podataka (SEED) da bi se ubrzalo carinjenje osnovnih roba. Neke zemlje još uvijek primjenjuju ranije uvedena ograničenja na određene proizvode vezane za COVID-19

2 CEFTA je Sporazum o slobodnoj trgovini u centralnoj Evropi, čine je svih šest zemalja zapadnog Balkana.

Tabela 1: Zabrana izvoza medicinskih i prehrambenih proizvoda

Zemlja	Prehrambeni proizvodi	Medicinski potrošni materijal	Medicinska oprema	Lijekovi	Datum uvođenja	Datum ukidanja	Tip mjere
Albanija	Ne	Da	Da	Da	3/11/2020		Restriktivna
Sjeverna Makedonija	Da	Ne	Ne	Ne	3/20/2020	4/30/2020	Restriktivna
Srbija	Da	Da	Da	Ne	3/14/2020	4/14/2020	Restriktivna
Srbija	Ne	Ne	Ne	Da	3/16/2020	4/16/2020	Restriktivna
Srbija	Da	Da	Ne	Ne	3/17/2020	4/14/2020	Restriktivna
Srbija	Ne	Da	Ne	Ne	3/17/2020		Liberalizac.
Srbija	Da	Da	Ne	Ne	3/21/2020		Liberalizac.
Srbija	Da	Ne	Ne	Ne	3/24/2020	4/14/2020	Restriktivna
Srbija	Da	Da	Ne	Ne	3/27/2020		Liberalizac.

Izvor: WTO i nacionalne vlade.

(pogledati Tabelu 1), ali se očekuje da će ukinuti te zabrane u duhu koncepta zelene trake i njihove opredjeljenosti za slobodnu trgovinu.

Mjere za pojednostavljenje trgovinskih procedura i olakšanje trgovine preko granica su nužne za smanjenje uticaja krize i pružanje podrške za oporavak. Održavanje transportnih i logističkih usluga duž glavnih koridora će biti od ključnog značaja za kontinuiran pristup osnovnim robama i uslugama. Biće potrebno jačanje sporazuma o tranzitu, ubrzanje kretanja medicinskih proizvoda vezanih za pandemiju i prehrambenih i energetske proizvoda duž koridora i provođenje adekvatnih zdravstvenih kontrola, kao nadopuna reforme trgovinske politike i mjera za olakšanje trgovine u srednjoročnom periodu. Trgovinske politike, kao što je smanjenje carina, i ostale mjere olakšanja prelaska granice mogu smanjiti neposredne poremećaje uzrokovane pandemijom.

Neposredne politike za olakšanje trgovine, upravljanje rizikom i olakšanje protoka osnovnih medicinskih roba:

- **Ukidanje carina na ključni medicinske/ sanitarne proizvode.** Pojednostavljenje procesa dobivanja dozvola za medicinske proizvode i razmatranje slobodne trgovine uslugama vezanim za zdravstvo da bi se zemljama pomoglo na prevazilaženju krize i smanjio pritisak na domaće zdravstvene usluge.
- **Razmatranje smanjenje uvoznih i izvoznih dažbina,** naročito carina na prehrambene i ostale nužne proizvode, kao dio programa pružanja podrške za prihode domaćinstava i poslovnih subjekata.
- **Smanjenje carina za medicinske i prehrambene proizvode** kao podrška za potrošnju nužnih roba i ograničavanje negativnih uticaja na najsiromašnije.
- **Usvajanje mjera za olakšanje sigurne prekogranične trgovine, naročito osiguranje protoka osnovnih medicinskih i prehrambenih proizvoda i generalno osiguranje kontinuiteta poslovanja** (1) zaštitom osoblja na prvoj liniji na granicama; (2) davanjem prioriteta na riziku zasnovanoj obradi hitnih pošiljki pomoći;

(3) pružanjem podrške za intenzivniju primjenu upravljanja rizikom, da bi se olakšalo kretanje tereta niskog rizika i smanjilo zadržavanje tereta i zaustavljanje trgovinskih tokova.

Neposredne politike za olakšanje pritiska na izvoznike i uvoznike:

- Smanjenje poreskog i administrativnog tereta po uvoznike i izvoznike.
- Davanje prioriteta na riziku zasnovanoj obradi hitnih pošiljki pomoći.
- Pružanje podrške za veću primjenu upravljanja rizikom, da bi se olakšalo kretanje tereta s niskim rizikom i smanjilo zadržavanje tereta i zaustavljanje trgovinskih tokova.

Kad neposredni odgovor na krizu pređe u fazu oporavka, treba razmotriti srednjoročne politike, kao što su:

- Poticanje saradnje između unutrašnjih i vanjskih graničnih agencija u cilju olakšanja trgovine zasnovane na principima ekvivalentnosti, međusobnog priznavanja i ekvivalentnih sistema.
- Osiguranje transparentnih mjera i graničnih aktivnosti, tako da logističke firme i trgovci mogu predvidjeti s kojim se problemima mogu suočiti i upravljati trgovinskim tokovima.
- Brza analiza i otklanjanje svih duplih ili nepotrebnih procesa (zahtjevi za dokumentacijom, licenciranje, itd.) koji nisu neophodni i koji mogu otežati kretanje kritičnih i kvarljivih roba.

Potražite ovaj izvještaj online:
www.worldbank.org/eca/wbrer

T i j a

Autor Tanja Burzanović (Crna Gora)

Dr. Tatjana Burzanović ima veliko iskustvo na polju grafičkog dizajna, grafičke arhitekture, dizajna interijera. Radila je kao umjetnički direktor, dizajner interijera i grafički dizajner na različitim instancama. Imala je mnogo izložbi na raznim mjestima. Dobila je brojne nagrade za svoja umjetnička i književna djela. Objavila je knjigu pod naslovom „Međuodnosi umjetničkih svjetova“, uz podršku Ambasade Indije za Austriju i Crnu Goru u Beču. Njena umjetnička filozofija uključuje prikaz odnosa između umjetničkih svjetova (prostorna i vremenska umjetnost). Stoga umjetnik posreduje između prirode i duha, a opet proističe iz apsolutne ideje i služi svrsi ispunjenja apsolutnog duha. 'Dokučiti značenje kroz formu' je zadatak umjetnosti kojeg savremeni mislilac postavlja da bi pokazao da su stvaranje formi i davanje smisla dva istovremena, isprepletena i apsolutno neodvojiva procesa u umjetnosti. Bez te spoznaje nije moguće napraviti iskorak na istraživanju prirode umjetnosti i književnosti. Ona vjeruje da je umjetnost način traganja za istinom. Umjetnost je neodvojiva od traganja za istinom.

Ljudi oblikuju ideje, ljudi modeliraju snove i ljudi stvaraju umjetnost. Da bi lokalne umjetnike povezali sa širom publikom, naslovnica ovog izvještaja i njegovih narednih izdanja će predstavljati umjetnička djela iz zemalja Zapadnog Balkana.